

"חנוכה מלשון חינוך"

החינוך הטחור • חינוך בדמי חנוכה • חינוך העולם

יסודות בענייני חינוך

הנלמדים ממאורעות ימי החנוכה

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,

הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,

הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

בעז"הי".

להגל ימי החנוכה הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחררי התורה ולומדי, קונטרס 'אוצרות המועדים' – ימי החנוכה, והוא אוצר בלום בענייני ימי החנוכה, מלוקט ממרחבי תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

חג החנוכה חג של חינוך הוא, שהרי בו נחנך המזבח והמקדש מחדש, ובו התחדשה עבודת ה' של בני חשמונאי ודורם בתנופה חדשה לאחר ביטול גזירת היונים.

בקובץ זה נתבארו יסודות בעניין חינוך הנלמדים ממאורעות החנוכה, בנחיצות חינוך הטהור דווקא כאשר הילד רך, במהות מנהג מעות חנוכה ומעלותיו, וכן בחובה המוטלת על כל אחד להשפיע בסביבותיו על יסוד מאמר השל"ה שחנוכה הוא "חינוך העולם".

מדור נוסף בקובץ זה הוא עיונים וביאורים בענייני החג, בנוסח "על הנסים" ו"הנרות הללו", ובדינא ד"המהדרין מן המהדרין" שבהדלקת הנרות.

◇ ◇ ◇

וזאת למודעי, כי הביאורים לא הובאו כאן כפי שנאמרו, אלא עובדו ונערכו ע"י חברי המערכת, תוך קיצור והשמטת הרחבת הביאור, ובאיהו מקומן בהרחבה והוספת ביאורים ממקומות אחרים בדברי רבנו, ושגיאות מי יבין, ועל כן, מי שבידו הערה או קושי בהבנת הביאורים, יעיין במקורי הדברים, וימצא טוב.

◇ ◇ ◇

ויהי רצון שכשם שנעשו נסים לאבותינו בימים ההם, כן נזכה בזמן הזה לראות בישועת השי"ת את עמו ישראל מכל צריהם, ונזכה להודות ולהלל לשמו הגדול בבית המקדש השלישי, בגאולת עולם, בעגלא דידן.

בברכת התורה,

מכון אור החסידות

כסלו ה'תשפ"ד

תוכן ענינים

"חנוכה" מלשון חינוך

ב. פתיחה.....

פרק ראשון גזירת היונים החמורה ביותר. ד.

מהי גזירת "ולחצום לחץ גדול? מדוע לא השתמשו בני חשמונאי בהיתר ההדלקה בשמן טמא? והאם אפשר לתקן את הרושם שנטבע בילד מהחינוך שקיבל בילדותו? – גזירת היונים על חינוך הבנים, והלקח ממלחמת בני חשמונאי לזמננו נגנו

(ע"פ לקטי שיחות ח"א עמ' 80 ואילך. ח"ב עמ' 438 ואילך)

פרק שני מעות חנוכה – כיצד?.....

מהו הטעם למנהג מעות חנוכה? כיצד ניתן להחדיר בילדים מסר חינוכי מהותי על ידי מעות החנוכה? ומדוע כדאי להוסיף במנהג זה דווקא בדורנו? – ביאור מנהג מעות חנוכה כדרך בחינוך הילדים בכלל ובפרט בימי החנוכה

(ע"פ אגרות קודש חב"ד עמ' עה ואילך. תורת מנחם תשמ"ח ח"ב עמ' 63 ואילך)

פרק שלישי חנוכה העולם.....

מדוע דווקא מצוות נר חנוכה היא בחשיכה ובחורף? מי הם "תרמודאי" שמכוונים אליהם את אור נרות החנוכה? וכיצד מחנכים את העולם באור החנוכה ובאור התורה ומצוות? – החובה לחנך את הסביבה ואת העולם ולהאיר מפתח ביתו חוצה

(ע"פ תורת מנחם חז"ד עמ' 359 ואילך. תורת מנחם תשמ"ח ח"ב עמ' 122 ואילך)

עיונים וביאורים.....

הדלקת הנרות – "בחצרות קדשך"!!

(ע"פ לקטי שיחות חלק ב' עמ' 235 ואילך)

מה בין "נס", "פלא" ו"תשועה"?

(ע"פ לקטי חז"ד עמ' 366 ואילך)

בדין "מהדרין מן המהדרין"

(עינין בארובה לק"ש ח"ב עמ' 207 ואילך)

"חנוכה" מלשון חינוך

יסודות בענייני חינוך
הנלמדים ממאורעות החנוכה

החינוך הטהור ♦ חינוך בדמי חנוכה ♦ חינוך העולם

פתיחה

בפירוש השם "חנוכה" כתבו הקדמונים (שבלי הלקט סקע"ד. של"ה תושב"כ וישב צאן יוסף בהגהה. מהרש"א שבת כא, ב), וכן מבואר בספרי החסידות (תורה אור וישב כט, ד ואילך. ועוד), שהוא מלשון "חינוך":

על שם שנתחנך הבית והוכשר לעבודה, שהרי היוונים טמאו את ההיכל והעזרות והמקדש וכל כליו, וכשגברו חשמונים טהרו את הכל ועשו חנוכה, כמו שעשה משה בתחילת חינוכו לעבודה. (שבלי הלקט)

ונראה לפרש נקרא חנוכה על שם חנוכת המזבח כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל דבית חשמונאי גנוזו אבני מזבח ששקצו אנשי עו"ג לע"ז והוצרכו לבנות מזבח חדש ולכך נקרא חנוכה (מהרש"א)

ענין חנוכה . . הנה כתיב חנוך לגער ע"פ דרכו, שהוא כשרוצים ללמדו, והרי הוא רחוק מזה צריך לחנכו, והחינוך הוא כמתנות רבות שנותנים לו . . הישראל היו חלשים ומעטים בזמן ההוא ואעפ"כ מסרו נפשם על קדוש השם, ובכח מס"נ הי' להם כח להמשיך אור התורה מחדש, והמשכה זו היא בבחינת חנוכה, בחינת מתנה מרובה (תורה אור)

עניין החינוך הוא להעמיד את המחונך על מצב טוב ונכון וישר, באופן שכך ימשיך ויתנהג לאורך זמן, עד ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו), וחינוך שייך לא רק אצל בן ותלמיד אלא בכל דבר שרוצים להתחילו ולהעמידו על מצב נכון, וכן בעניינינו בחנוכת המזבח והמקדש, שהי' הפסק על ידי שהיוונים טמאו את ההיכל וכלי המקדש, וכאשר "פינו את היכלך וטיהרו את מקדשך" (נוסח "ועל הנסים"), אזי נתחנך המקדש והוכשר לעבודה באופן טהור וטוב.

כאשר מחנכים את התלמיד להנהגה מסוימת, וכמו כאשר מחנכים קטן ללימוד התורה וקיום המצוות, הרי "כל ההתחלות קשות" (מכילתא ופרש"י יתרו יט, ה), ומשום כך הסדר הוא שנותנים לו מתנות רבות שיעודדוהו להתמיד בדרך הישר.

וכמו כן כאשר באו בני ישראל לחנך את המקדש בימי החנוכה, ה' זה לאחר שהיוונים טימאו והרסו את בית המקדש, ולאחר ש"עמדה מלכות יון הרשעה" . להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" (נוסח "ועל הנסים"), וממילא הרי היו צריכים להתחיל מחדש את המקדש הגשמי וגם את המשכן הרוחני שבתוך כל אחד ואחד מישראל, ולזה צריכים מתנות רבות ועידוד וחיזוק גדול.

אלא שאצל הקטן המתנות הן לפי ערכו, מתנות של מיני מתיקה ובגדים ומעות וכבוד וכיוצא באלו, ואילו המתנות שהיו צריכים בחנוכה המזבח בימי חשמונאי ובניו, הוא כח אלקי נעלה שיסייעם בבניין המקדש הגשמי והרוחני שבעם ישראל, ועל ידי מסירת נפשם זכו אכן להשפעה נעלית זו, שהתבטאה באור הרוחני הנסי שהאיר במקדש, שלזכרו מדליקים את נרות החנוכה שהולכים ומוסיפים ומאירים את העולם כולו.

וזהו עניין ה"חינוך" שבחנוכה, נתינת מתנות רוחניות לעם ישראל בעת חידוש המקדש, כשם שנותנים מתנות לקטן בהיותו בהתחלת חינוכו (תורה אור שם).

ואף על פי שעניין ה"חינוך" שבחנוכה מכוון בעיקר לחנוכה המזבח והמקדש, מכל מקום מצינו בחג החנוכה הדגשה רבתי על עניין החינוך, חינוך הילדים והתלמידים, וגם חינוך והשפעה בעולם כולו, ולפיכך הוקדשה יריעה זו לכמה נושאים בחינוך הקשורים לימי החנוכה.

בפרק הראשון יבוארו יסודות חשובים בחינוך הילדים שנלמדים מסיפור דברי ימי חג החנוכה בימים ההם, בפרק השני ידובר בעניין חינוך הילדים בימי החנוכה בזמן הזה, וכיצד יש לנצל היטב לשם כך את מנהג ישראל להעניק דמי חנוכה לילדים, ובפרק השלישי יבואר עניין חינוך העולם שסביב, "רשות הרבים", כיצד יש להאירו ולהעמידו על יסוד נכון.

פרק ראשון

גזירת היונים

החמורה ביותר

מהי גזירת "ולחצום לחץ גדול"? מדוע לא השתמשו בני חשמונאי בהיתר ההרלקה בשמן טמא? והאם אפשר לתקן את הרושם שנטבע בילד מהחינוך שקיבל בילדותו? – גזירת היונים על חינוך הבנים, והלקח ממלחמת בני חשמונאי לזמננו אנו

בריש הל' חנוכה (הלכות מגילה וחנוכה ריש פ"ג) מתאר הרמב"ם בקצרה את המצב והגזירות בתקופה שלפני נס חנוכה, ומפרט את גזירות היונים: "גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול".

והנה, לפי פשוטו קשה קצת מהי כוונת הרמב"ם ב"ולחצום לחץ גדול", דאם הכוונה ל"לחץ" והצקה סתם בעניינים גשמיים, מדוע נמנה דבר זה בסוף לאחרי הגזירות החמורות שנמנו לפני כן, ומשמע ש"לחץ" זה הוא גזירה חמורה בערך הגזירות שלפני, ואף החמורה מכולן, והדבר תמוה, שהרי "לחץ" אינו חמור כל כך בערך למה ש"גזרו גזירות כו' בטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות".

ויש לבאר ע"פ מה שמצינו בפירוש הריטב"א להגדה של פסח על הפסקא "ואת לחצנו זה הדחק", שפירש מהות "לחצנו" ש"התחילו לדחוק אותם שיחזירו לאמונתם ויתערבו בהם, ודחק זה שמד".

ועפ"ז יש לומר גם בענינו שהכוונה ב"לחצום לחץ גדול" היא למה שהיונים והמתיוונים לחצו את ישראל לעקור את המחיצה בין ישראל לעמים, שיהי' "ככל הגוים בית יהודה" (יחזקאל כה, ח), "נהי' כגוים כמשפחות הארצות" (שם כ, לב), שלא תהי' עוד מחיצה המבדלת בין ישראל לעמים, רח"ל.

וכאשר מתבוננים לעומקם של דברים, מוצאים שגזירת הלחץ להתערב בין העמים, הייתה הגזירה החמורה והקשה מכולן, וסכנתה היא הגרועה ביותר, וכפי שיתבאר.

מדוע גזירת החינוך חמורה מביטול מתורה ומצוות?

כל הגזירות שמנויות בתחילת דבריו של הרמב"ם, אף שהן אימות וחמורות, הרי הן גזירות זמניות, והן אמת ש"לא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות" הוא דבר חמור ביותר, וכן "פשטו ידם . . בבנותיהם" שבוודאי הוא פגיעה חמורה ביסודי עם ישראל, אך מכל מקום הלא "גזירה עבירה דבטלא" (כתובות ג, ב), וסוף כל סוף יוכלו להמשיך בלימוד התורה וקיום מצוותי' [וראה מגילת תענית פ"ו שגם גזירת "פשטו ידם בבנותיהם" נתבטלה].

אך כאשר "לחצום לחץ גדול" שיהיו ככל העמים בית יהודה, הרי גזירה זו עלולה להשפיע על חינוך הבנים והבנות, שיתחנכו באופן כזה שאין הבדל מהותי בין יהודי לגוי, וכך יתחנכו באופן שהוא היפך התורה. וגזירה זו עלולה להמשיך לעד ר"ל, שכן גם לאחר שבטלה הגזירה, מכל מקום הילד כבר נתחנך באופן זה, וחינוך זה נשאר לכל משך ימי חייו, כמו שנאמר "חנוך לנער . . גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו).

ובזה לא יועיל שיבואו לנער כאשר יגדל ויבארו לו את האמת ואת האמונה הטהורה, ויודיעו לו שהחינוך המעוות שהעניקו לו הגיע מצד ההכרח, שהי' לחץ גדול ולא נותרה ברירה אלא לחנכו באופן זה, שכן אצל הילד אין נוגע כלל הטעמים והנימוקים לחינוך שנותנים לו, אלא הוא מקבל את החינוך עצמו, והדבר מגדיר את הנהגתו לאורך כל ימי חייו!

ולכן גזירה זו הייתה החמורה והקשה והמסוכנת ביותר, מכיוון שהשפעתה היא לדורי דורות, ועל גזירה זו מסרו בני חשמונאי את נפשם, עד "שריחם עליהם אלקי אבותינו, והושיעם מידם והצילים", כהמשך לשון הרמב"ם שם.

להלחם במסירת נפש על חינוך הטהור!

ומכך יש ללמוד גם לחינוך הילדים בכל דור ודור:

לפעמים יש לחץ ודחק גדול מאוד לחנך את הילד ב"שמן בלתי טהור", דהיינו בחינוך שנגעה בו יד בלתי טהורה, ואין מקורו טהור. והלחץ עלול לבוא מצדדים שונים ומשונים, ועד לעניין של בושא מפני המלעיגים על מי שאינו מחנך ילדו באופן זה.

הלוחצים טוענים, מאי איכפת לן מקורו של השמן, הרי העיקר שמהשמן יוצא "אור", והרי באור לא ניכר אם מקורו משמן טהור או משמן בלתי טהור.

אך על זה באה ההוראה מגזירת היוונים, שעניין זה הוא המסוכן ביותר, שכן כאשר מחנכים את הילד עם אור שמקורו בלתי טהור, הנה לא רק שאין חינוך זה "מאיר" ומורה דרכו של הילד, אלא אדרבה, זה הולך ומטמא את הילד עד שנעשה "מתיוון" רח"ל בכל הפרטים. וחינוך זה שמעניקים לו בשנותיו הראשונות השפעתו היא לכל משך ימי חייו, גם כי יזקין".

ועל כן צריכים להתאמץ ביותר וללחום במסירת נפש על החינוך הטהור, שעליו מיוסדים חיי היהדות של הנער וזרעו וזרעו, ואזי נעשה הבית מואר, והילדים מאירים, ונהי' כבית המקדש שממנו אורה יוצאת.

ואם יטען האדם שאינו יכול לה למלחמה זו, מכיוון שהכוחות שלוחמים כנגד הם רבים ועצומים, על כך עונים לו שכבר הי' לעולמים, שהחשמונאים עמדו נגד גזירת החינוך כאשר הם "חלשים" ו"מעטים", ומולם עמדו היונים והמתיונים שהיו "רבים" ו"גבורים", ומכל מקום ניצחו בני חשמונאי, וזאת משום שהם היו קשורים עם כח נעלה באיכות לאין ערוך – "תקיף, בעל היכולת ובעל הכוחות כולם" (שו"ע או"ח סי' ה).

וכאשר יהודי מתבונן בכך, אין הוא ירא מהרבים ומהגיבורים, ואין הוא מתבייש מהמלעיגים, והוא מוסר נפשו על החינוך הטהור. הוא בטוח בכך שהשי"ת ינצח בעדו, ועצם הביטחון והעמידה במסירת נפש, הם עצמם מביאים את ישועת ה' כבימים ההם, בזמן הזה.

מדוע לא הרליקו בהיתר בשמן טמא?

את חשיבותו של החינוך הטהור בעוד הילך רך, למדים גם מנס פך השמן:

ידועה קושיית גדולי האחרונים (ראה רא"ם על הסמ"ג הל' חנוכה, פנ"י שבת כא, ב. ועוד) אודות נס פך השמן, "כל טורח הנס זה למה, דהא קי"ל טומאה הותרה בציבור, והיו יכולין להדליק בשמן טמא"? (פנ"י שם)

ותירץ הפנ"י, ש"עיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם", שהקב"ה דואג לבני ישראל שידליקו בשמן טהור ומהודר דייקא. ונעשה הנס בעניין נרות המנורה דווקא שהיא "עדות לישראל שהשכינה שורה בהם", ותכלית הנס הייתה "להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה", על ידי שהקב"ה משדד את חוקי הטבע, בכדי שלא זו בלבד שיוכלו להתחיל את קיום מצוות העלאת הנרות לאחר שטימאו היונים את ההיכל, אלא גם יוכלו לקיים את המצווה באופן המהודר ביותר, מיד עם תחילתה.

ומכאן נלמדת הוראה לכל ענייני קדושה, שכאשר מתחילים "חינוך", עניין חדש, עליו להיעשות באופן המהודר והמושלם ביותר, ללא פשרות וויתורים. ולכן, אף שעל פי ההלכה מותר להקל במקרה זה ולהדליק בטומאה, סייע הקב"ה בידי בני חשמונאי, ועשה להם נס עצום היוצא מגדרי הטבע, בכדי שכבר בימים הראשונים של חנוכה המקדש תודלק המנורה בשמן טהור בתכלית ההידור.

ומזה יש ללמוד לכל ענין של קדושה, שכאשר מדובר אודות התחלת הענין, "חינוך" וחנוכה הדבר, הדבר צריך להעשות בתכלית השלימות וההידור.

ענין זה נוגע גם בנוגע לחינוך הילדים, שחשיבות רבה נודעת דווקא לתחילת חינוכם שיעשה בתכלית השלימות ללא שום פשרות על טהרת החינוך.

הדבר יומחש באמצעות משל:

כאשר חורצים חריץ בעץ שכבר גדל כל צרכו, הרי החריץ הוא רק באותו מקום שבו פגעו, ולא יגרום נזק לאילן, ולעומת זאת, אם חורצים חריץ בגרעין טרם זריעתו, יגדל העץ באופן פגום לגמרי.

וכמו כן הוא בכל הנוגע לפשרות בענייני יהדות. כאשר אדם בוגר, שעומד באמצע שנותיו, נכשל בפשרה בעניין של תורה ומצוות, הרי הדבר פוגע בו לאותה תקופה בלבד, שכן עשרות שנים עמד בתוקף על אותו עניין ועשה אותו עם ההידורים הנדרשים, ואותן שנים מעניקים לו את התוקף והעוז לזנוח את הפשרה ולהתחזק בהנהגה יהודית תקיפה ושלמה.

אך אם עושים פשרה בחינוך ילד רך, תוצאותיו מי ישרנו, שכן ניטלת ממנו החמימות והקנאות לענייני יהדות למשך כל ימי חייו, ואזי נוסף על הפגם באותה תקופה של החינוך הבלתי טהור, יכול הוא לגדול יהודי "בעל מום" ברוחניות למשך כל ימי חייו רח"ל.

כאשר מתעקשים הקב"ה מסייע

ההוכחה הגדולה ביותר לזהירות הנדרשת בטהרת החינוך, היא מן הניסיון:

רואים במוחש, שכל אלו שהלכו בשנים קדמוניות לקראת פשרות בחינוך הטהור, וחשבו שעל ידי זה יוכלו ליקח את ליבם של הדור הצעיר ולחברו ליהדות, נוכחו לידע שכאשר עברו השנים הפסידו את אותם צעירים, שהתרחקו מיהדות לגמרי, ומלבד זאת, הכניסו חלישות גדולה בכל אותם שתחת השפעתם.

ואילו אלו שהלכו בשיטה שאסור לילך לפשרות בחינוך הטהור, דווקא הם הצליחו לכבוש את הדור הצעיר, שימשיך לילך במסורת אבות בשמירת התורה והמצוות בכל הפרטים וההידורים.

והנה, נס פך השמן בא לאחר שבני חשמונאי תבעו ודרשו וחיפשו אחר שמן טהור דווקא, וייחלו והתפללו לנס בכדי שיוכלו לחנך את המנורה באופן של לכתחילה ובהידור בשמן טהור, ובזכות זה זכו באמת לנס למעלה מגדרי הטבע שפך השמן הטהור שנמצא דלק שמונה ימים, ונרות אלו מאירים עד ימינו אלו את המקומות האפלים בגשמיות וברוחניות, ברשות הרבים, משתשקע החמה, ובאופן של מוסיף והולך, כאשר האור הולך וגובר מידי לילה.

ומכך יש ללמוד גם הוראה בעניין חינוך הטהור:

יש להתייבב בדרך של החינוך הטהור, "חנוך לנער על פי דרכו", ללא פשרות, וללא הקלות, אף אלה המותרות על פי שולחן ערוך, ואזי מסייע הקב"ה שיהי' "נתת . . ביד עוסקי תורתך", וכשם שבימים ההם נחנך בית המקדש מחדש, כך ירד מלמעלה המקדש הטהור בנוי ומשוכלל, וילדי ובני ישראל יאירו בו בנר מצווה ובנר טהור בתכלית, עד שהעולם כולו יהי' משכן ומקדש לו ית'.

פרק שני

מעות חנוכה – כיצד?

מהו הטעם למנהג מעות חנוכה? כיצד ניתן להחדיר בילדים מסר חינוכי מהותי על ידי מעות החנוכה? ומדוע כדאי להוסיף במנהג זה דווקא בדרוננו? – ביאור מנהג מעות חנוכה כדרך בחינוך הילדים בכלל ובפרט בימי החנוכה

אחד המנהגים שנהגו בהם ישראל בחג החנוכה, הוא המנהג ליתן מעות חנוכה, "חנוכה געלט", לילדים, וכמבואר למעלה, הנה חנוכה הוא מלשון חינוך, וממילא אין מנהג מעות חנוכה סתם עניין של ריבוי שמחה לילדים בחג, אלא יש בו גם עניין של חינוך.

בפשטות, עניין נתינת מעות חנוכה היא משום שכאשר מחנכים את הילד הרי נותנים לו דברים החשובים בעיניו ומשמחים אותו בכדי לעודדו בלימוד התורה וקיום המצוות והנהגה ראוי, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ה ה"ה) "לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לפיכך כשמלמדין את הקטנים . . . אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר עד שתרכבה דעתן".

ובהקדמתו לפיה"מ פרק חלק מפרט יותר כיצד מלמדים התינוק לפי גדלו: "בהכרח יצטרך המלמד . . . שיזרו אותו על הלמוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים, ואתן לך מעט דבש . . . וכשיגדיל . . . יאמר לו מלמדו קרא ואקח לך מנעלים יפים או בגדים חמודים . . . וכאשר יהי' שלם בשכלו יותר . . . יאמר לו רבו למד פרשה זו או פרק זה ואתן לך דינר אחד או שני דינרים, ובכך הוא קורא ומשתדל ליקח אותו הממון".

וזהו טעם נתינת מעות חנוכה, מפני שבחג זה "הוא התחדשות התורה מחדש אחר גזירת היוונים שרצו להשכיחם תורתך", ולכן בזמן זה מחנכים את הבנים להתחיל ללמוד, וכשמחנכין, הרי בכדי לזרזם ולאמצם נותנים להם מעות (ליקוטי לוי יצחק אגרות עמ' שנח).

אמנם, מכיוון שבהשגחה פרטית משתמשים במעות בכדי לזרז הילדים, ניתן לנצל הזדמנות זו בכדי ללמד לימוד מיוחד וחשוב מעניין המעות בכלל.

ובכדי שאכן בנתינת מעות החנוכה יהי' "חנוך לנער", באופן ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה", יש לעשותה באופן המתאים בכדי שעניין החינוך שבה יהי' כדבעי, כפי שיתבאר.

מה צריך הילד ללמוד מהמעוות שמקבל?

בפסוק נאמר "חנוך לנער על פי דרכו", והיינו שהחינוך צריך להיות באופן שמתאים לעולמו של הנער ומוכן ומתקבל אצלו. ועיקר החינוך אינו מוטל על המורה והמלמד, כי אם על ההורים המצווים לחנך את בנם בנר מצווה ותורה אור.

ואחד ההנחות שצריכים ההורים להשריש בלבו הרוך של הילד, היא ייחסו לכשרונות שקיבל, והנחה זו ניתן להחדירה על ידי התבוננות בעניין המעוות.

כי הנה, במעוות מצינו שני עניינים הפכיים לכאורה:

מחד, עניין המעוות אינו נמנה כאחד מצרכי האדם, מזון, לבוש ובית, כי המעוות אינם צורך לאדם עצמו.

ומאידך, הרי כוחן של המעוות הוא עצום, ובהן אפשר לקנות את כל הצרכים האמורים, ויתירה מזו, שאפשר לקיים בו מצוות הצדקה וגמילות חסדים ועוד מצוות רבות. בעל ממון הוא עשיר ויש לו כל צרכיו, ומי שאין לו ממון הוא עני ורש.

והחילוק ברור: הממון עצמו אין בו תועלת, ואם הוא נותר מונח בקופסה הרי אין לו ערך. ולעומת זאת, כאשר מנצלים אותו, אז ערכו גדול מאוד ומשיגים על ידו את צרכי האדם.

וכאשר נותנים את מעות החנוכה לילדים יש להסב את תשומת ליבם למהותם של המעוות, ולמה שאפשר ללמוד מהם בעבודת הבורא:

השי"ת נותן לכל ילד "הון תעצומות", כוחות כבירים, שכל בראש, רגש בלב, וכוח המעשה, אלא שכוחות אלו הם כמו מעות: כאשר אין משתמשים בהם אין להם ערך כלל, ומאידך ניתן לנצלם ולהשיג על ידם את כל צרכי הנשמה.

יש לנצל את כח השכל בלימוד התורה ביגיעה גדולה, עד שיקויים בו מאמר הגמרא (מגילה ו, ב) "יגעתי ומצאתי", את הרגש שבלב יש לנצל בעניין אהבת ה' ואהבת התורה ואהבת כל אחד מישראל וכל אותם הדברים שבקדושה שראוי לאהוב אותם, ומאידך להשתמש ברגש היראה להתרחק מכל אותם הדברים שיהודי צריך לברוח מהם. ובכללות, על הילד ללמוד היטב בהתמדה ושקידה, ולהקשיב להורי ומוריו, שבאופן זה ידע את הטוב ואת המעשה אשר יעשה.

ובזה ממחישים לו: כשם שעל ידי הממון נעשה אתה בעל יכולת, אבל אין ליכולת זו ערך מבלי לנצלה, כך הנך עשיר בכוחות נפשיים, אלא שעשירות זו תלוי' בניצול כוחות אלו כראוי, וכאשר "יגעתי" אזי מובטח "ומצאתי", ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

ואם בממון יש מי שהוא עשיר ויש מי שהוא עני, הרי ברוחניות יכול כל אחד להיות עשיר, ובלבד שינצל את הכשרונות שניתנו לו מאת ה'.

וכשמסבירים כל זה לילד באותיות המתאימות ובדברים היוצאים מן הלב, ועוד ועיקר כאשר מראים לו דוגמא חי' בהנהגת ההורים עצמם, אזי "מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט, יג), שגם הנותן מעות חנוכה וגם המקבל אותם, מוסיפין והולכין בנר מצווה ותורה אור, מחיל אל חיל, ועד שנעשים "מופת לרבים".

הצורך במעות חנוכה הולך ומתגבר

והנה, בפשטות, עניין מעות חנוכה הוא בכדי לזרז ולעודד את הילדים בלימוד התורה וקיום המצוות, ומשום כך, הרי כאשר נחוץ יותר עידוד זה, ממילא יש לחזק מנהג זה ולהרבות בו יותר ויותר.

בנוגע לזמן נתינת מעות החנוכה מצינו מנהגים שונים [נאצל רבותינו נשיאי חב"ד מצינו שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע הי' נוהג ליתן את מעות החנוכה בליל רביעי או חמישי של חנוכה (לוח "היום יום" כח כסלו)].

אמנם, מכיוון שמצב החינוך, הן בארצנו הקדושה והן בחוצה לארץ, הולך ומתדרדר באופן מבהיל, עד שיש מאות ואלפים מבני ובנות ישראל שאין להם שום מושג בענייני יהדות ותורה ומצוותי, הרי צו השעה הוא להתמסר ולהשתדל בכל הכוחות בעניין החינוך.

ובעניינינו, כדאי ונכון להוסיף על הנהוג בדורות הקודמים, וליתן מעות חנוכה בב' י"ה וי"ז מימות החג, ובערב שבת או בראשון בשבת י"ה כסף משנה כנגד יום השבת גם כן, ובאופן שבשעת הנתינה מדגישים ואומרים להם שהנתינה קשורה עם הוספתם והתמדתם בלימוד התורה וכו'. ובכך, יש הוספה בנר מצווה ותורה אור, כנגד חשכת הגלות שהולכת וגוברת מיום ליום.

והנה, הסברא למנהג ליתן מעות חנוכה דווקא בלילה מסוים, כנר רביעי או חמישי, הוא בפשטות משום שהנתינה בכל יום תעשה את הדבר רגיל ונדוש, וכאשר נותנים פעם אחת הרי יש בזה חידוש והתרגשות ונתינת מרץ בעבודה.

ובכדי שלא להפסיד את מעלת ההתחדשות, הרי נוסף לנתינה בכל יום, כדאי ונכון שבאותו לילה שבו נוהגים בכל שנה לתת דמי חנוכה, יתנו כפליים לתושי' או ג' פעמים ככה משאר הלילות, באופן שיהי' בדבר חידוש והתפעלות והתרגשות.

והעיקר, שידגש בעת נתינת המעות שהדבר קשור עם הוספה בלימוד התורה והנהגה כראוי לילד יהודי, ובכך דוחים את חשכת הגלות, ומוסיפים בחינוך הכשר והטהור.

(ע"פ אגרות קודש חכ"ח עמ' עה ואילך. תורת מנחם תשמ"ח ח"ב עמ' 63 ואילך)

פרק שלישי

חנוכה העולם

מדוע דווקא מצוות נר חנוכה היא בחשיבה ובחזון? מי הם "תרמודאי" שמכוונים אליהם את אור נרות החנוכה? וכיצד מחנכים את העולם באור החנוכה ובאור התורה ומצוות? – החובה להנך את הסביבה ואת העולם ולהאיר מפתח ביתו חוצה

מכיוון שמצוותו המיוחדת של חג החנוכה היא הדלקת הנרות, מובן שכל פרטי המצווה מבטאים את מהותו של החג – חינוך והתחדשות במקדש הגשמי והרוחני. והנה מצינו כמה דינים מיוחדים בהדלקת הנרות, שמהותם ותכליתם הוא "פרסומי ניסא":

א. מקום ההדלקה, "על פתח ביתו מבחוץ" (שבת כא, ב) בכדי שיראו בני אדם את הנרות והנס יתפרסם אצל עוברי רשות הרבים, ויתירה מזו, יש אומרים ש"אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר" (תוד"ה מצוה שם).

ב. זמן ההדלקה הוא "משמשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק" (שבת שם), והיינו, שמצוות ההדלקה היא דווקא כאשר ישנם אנשים הרואים את הנרות ועל ידי זה מתפרסם אצלם הנס, ולכן זמן המצווה הוא רק כל עוד שיש אנשים בשוק, "עד דכליא ריגלא דתרמודאי", והיינו שגם לאחר שכבר נתרקן השוק עדיין יוצאים בני אדם מביתם לקנות עצי הסקה אצל ה"תרמודאי" (רש"י שם), וכאשר גם אלו מסתלקים מן השוק, כבר אין למי לפרסם את הנס ותם זמן מצוות ההדלקה.

ועד כדי כך שיש מהראשונים (תוד"ה מצוה, ופסקי הרי"ד שבת שם. ועוד) שפסקו שאם לא הדליק עד שכלתה רגל מן השוק, לא ידליק עוד, משום ש"עיקר מצוותה היא שיראו הרבים העוברים לפני ביתו את הנר".

וחזו"ן, שבחג החנוכה אין די בציון החג והמועד אצל האדם עצמו, וגם אין די בפרסום הנס והגילוי האלוקי שהי' בימים ההם בחוג המשפחה ובביתו פנימה, אלא יש הדגשה מיוחדת, שמתבטאת גם בהלכה, שעניין הנס יגיע לרשות הרבים דייקא, ויתפרסם אצל העוברים שם, וכאמור, שיש אומרים שתנאי זה הוא לעיכובא בקיום המצווה, שאם לא יתפרסם הנס אצל עוברי רשות הרבים, אין טעם בהדלקת הנרות!

ויש לעיין בדבר, מדוע עניין פרסומי ניסא ברשות הרבים נקבע דווקא בחג החנוכה, ומדוע הדבר הוא כך כך מודגש עד שיש אומרים שהוא מעכב בו.

נר הנוכה בחושך הרוחני

כאשר מתבוננים במשמעות הדינים האמורים בדרך הפנימיות והסוד, נמצא שאין די בפרסומי ניסא לבני רשות הרבים סתם, אלא מדובר בהחדרת הגילוי האלוקי במקומות הנחותים ביותר:

הזמן שבו זורחת החמה, רומז על מצב של גילוי אור ה', כמו שנאמר "שמש ומגן ה'" (תהלים פד, יב), ואילו שקיעת החמה, זמן של לילה וחושך, רומז על מצב של העלם והסתר על הקדושה, מצב של חושך רוחני וריחוק מן הקדושה.

גם האנשים הנמצאים בחוץ המה "תרמודאי", שהם נחותים ביותר "אומה מלקטי עצים" (רש"י שבת כא, ב), או לפירוש אחר (תשובות הגאונים שערי תשובה סי' רלג. ועוד) "עניים", הרומז על עניים בדעת (ראה נדרים מא, א) ובקרבת ה', ואף על שמם "תרמודאי" כתבו בספרי הקבלה (עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא (קח, א). קהלת יעקב ערך תרמוד) ש"תרמוד" הוא אותיות "מורדת", והוא סוד הקליפה והסטרא אחרא שמורדת.

ומקום ההדלקה הוא "בחושך" דווקא, שרשות הרבים מורה על ריחוק ממנו ית' (בהבא לקמן ראה תניא ספ"ג. ועוד), כי במקום שמאיר אורו ית', ברור כיצד הוא מהווה ומחי' את כולם, ואין לשום נברא מציאות ח"ו מצד עצמו, וממילא באמת "אין עוד מלבדו", והוא ית' יחיד ומיוחד והוא המציאות האמיתית היחידה, וזהו ענין "רשות היחיד" – שניכרת בו רק מציאותו של "יחידו של עולם".

אך במקום העלם והסתר אורו ית', לא ניכר בגלוי כיצד הוא ית' מהווה את כל הנבראים, וממילא כל נברא נראה כמציאות עצמית נפרדת ח"ו, וזהו ענין "רשות הרבים", מקום שבו מרגישים הנבראים שכל אחד הוא מציאות לעצמו. וכפי שמצינו בזהר (ח"א כט, ב. ובכ"מ) שהסטרא אחרא נקראת בשם "טורי דפרודא", היינו הרים נפרדים זה מזה, שכל אחד מתנשא בפני עצמו ומרגיש את מציאותו העצמית.

ונמצא שהדלקת הנרות נעשית במקום הנחות ביותר: בזמן החושך על גילוי אור ה', אצל אותם בני אדם השפלים והמורדים בו ית', ובמקום של פירוד וריחוק ממנו ית'.

ולא זו בלבד שגם שם יש את מצוות הדלקת נרות חנוכה, אלא אדרבא, דווקא שם היא המצווה, ואם לאו, הרי אין זו המצווה כתיקנה, עד שיש אומרים שלא ידליק כלל.

כ"ה בכסלו כנגד כ"ה באלול

ביאור העניין, מדוע חג החנוכה קשור עם פרסומי ניסא, ובמקום החושך והריחוק דווקא, יובן על יסוד דברי השל"ה (על פרשיות וישב מקץ ויגש – חלק תושב"כ שא, ב ואילך) במהותם של ימי החנוכה:

"חנוכה .. רומז לחינוך העולם, כי העולם נברא בשביל התורה וקיום המצות, והיונים

רצו לבטל תורה ומצות מישראל, וכשגברו החשמונאים אז נתגברו התורה והמצות, ממילא נתחנך העולם. וכמו שהעולם נברא בכ"ה לחודש.. כן חנוכה כ"ה לחודש. וכמו שראשית הבריאה יהי אור, כן מצות חנוכה בנרות. וכמו שאור הראשון נגנז (לצדיקים לעתיד לבוא) ואין משתמשין בו, כן הנרות הללו אסור להשתמש בהן וכו'".

והיינו שמהות ימי החנוכה הוא חנוכת העולם כולו, שנברא בכ"ה באלול, ומהותו ותכליתו הוא בשביל לימוד התורה וקיום המצוות על ידי בני ישראל, אלא שהי' העולם והסתר על תכלית זו, משום גזירות היונים לבטל את התורה והמצוות מישראל, וכאשר נצחו בני חשמונאי, אזי נתחנך מחדש עניין העולם ותכליתו בתורה ומצוותי'.

ולכן מצינו כמה עניינים משותפים בין בריאת העולם לחנוכה: א. שניהם ביום כ"ה לחודש. ב. בשניהם האיר אור, בריאת האור בכ"ה באלול והדלקת הנרות בחנוכה. ג. בשניהם אין הנאה מהאור, שאור הראשון נגנז לצדיקים לעתיד לבוא ואור נרות החנוכה אסור בהנאה.

ומדברי השל"ה עולה, שאחד העניינים היסודיים בחנוכה הוא "חינוך העולם", שהדלקת נרות חנוכה בחוץ בעת החושך מאירה את העולם באור התורה ומצוותי'.

ופעולה זו של הארת העולם, אינה פעולה חד פעמית, אלא היא עניין של "חינוך", פעולה נמשכת, כשם שחינוך הנער משפיע בו "גם כי יזקין", כך גם פעולת נר החנוכה היא פעולה נמשכת בעולם שיהי' קדוש יותר ומזוכך יותר ויאיר באור התורה והמצווה.

מובן אמנם, ש"חינוך העולם" אינו בכל מקום בשווה, שהלא יש בעולם מקומות שונים במדרגתם, ואינו דומה ה"חינוך" שנפעל במקום המקדש ל"חינוך" שנפעל במקום נחות, ומכל מקום, הרי נר חנוכה פועל אור והתעלות בכל מקום לפי ערכו, במקום נחות מתבטא החינוך בכך שהוא מתחיל להתקרב לקדושה, ואילו במקום קדוש מתבטא החינוך בכך שמתעלה לשלימות נעלית יותר.

ומכל מקום למדים אנו, שחלק עיקרי ומהותי בחג החנוכה הוא הפעולה וההשפעה בעולם, ובעיקר במקומות הנחותים, במקום החושך והריחוק מאור ה'.

חובת ההשפעה "על פתח ביתו מבחוץ"

ומכל האמור יש ללמוד על עבודת ה' המתבקשת מיהודי:

לא זו בלבד שחנוכה מלמד שצריך להשקיע בחינוך בני ביתו לחנכם באור תורה ומצוותי', באופן של התחדשות ותנופה וחיות חדשה, אלא צריכים להשפיע ולחנך גם את אלו הנמצאים ברשות הרבים, במקום החושך והריחוק מהקדושה.

יש הטוענים, שהעבודה בחינוך עצמו ובני ביתו היא גדולה ועצומה, ובקושי מצליחים להאיר את ביתם פנימה ב"נר מצווה ותורה אור", וממילא "דיו שיפקיע את עצמו",

ולוואי שיצליח בעבודה זו, ובפרט בזמן הגלות כאשר החושך הרוחני הולך ומתגבר, ומה יש לו לחשוב בכלל אודות אלו שנמצאים מחוץ לביתו, ובפרט שהם "בחוץ" גם ברוחניות, באופן של "תרמודאי", מורדים במלכות שמים רח"ל.

עוד זאת, טוען הוא:

הפעולה עם יהודים הנמצאים ברשות הרבים מתאימה כאשר בלאו הכי נמצא הוא בחוץ, הוא מסתובב בשוק ועוסק בפרמקטיא לפרנסתו, ומובן ופשוט שעליו לנצל את הימצאו שם ואת הקשרים עם אלו שסביבותיו בכדי לקרב עוד יהודים לתורה ומצוותיו.

אך "משתשקע החמה", כאשר שב לביתו ונמצא עם בני ביתו ואינו טרוד בעניינים אחרים ובעסקי הפרנסה, לכאורה אין מקום כלל למחשבה אודות הזולת שמחוץ לביתו.

ואף שישראל ערבים זה לזה (שבועות לט, א), וכל יהודי אחראי ומוטל עליו לדאוג לקירובו של אחיו לתורה ומצוותיו, הרי יפעל בזה בזמן אחר, כאשר אינו בביתו.

וראי' לדבר מביא הוא מנרות חנוכה: הלכה היא כבית הלל, שסדר הדלקת הנרות הוא "יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך", והיינו שההליכה היא מחיל אל חיל בסדר והדרגה, "תפסת מרובה לא תפסת" (ר"ה ד, ב) וממילא אי אפשר להתחיל מיד בחינוך העולם, אלא תחילה עליו לעסוק בחינוך עצמו ובני ביתו, ולאחר שיסיים עבודה זו ימשיך להשפיע גם "בחוץ".

אמנם, בא נר חנוכה ומלמד שלא כן היא הדרך:

אמת היא שההליכה היא מדרגה לדרגה, אבל כל זה הוא בנוגע לכמות האור, אך בנוגע למקום ההדלקה ההלכה היא שכבר ביום הראשון צריך הנר להיות "על פתח ביתו מבחוץ", בזמן של "משתשקע החמה".

וכמובא למעלה, שעניין החינוך הוא בתנופה עצומה, כאותו ילד שנותנים לו מתנות רבות בכדי שיתחנך בדרך הישר, וכן הוא בחינוך העולם שצריך להיעשות בתנופה רבה עד שיהי' העולם כולו מואר בנר מצוה ותורה אור.

עיונים וביאורים

ושבח לקב"ה על הנס.

ועפ"ז תיושב גם תמיהה נוספת בנוסח ד"ועל הנסים", דאם הכוונה לנרות המנורה שהדליקום בעזרה, מדוע אנו אומרים "בחצרות קדשך" לשון רבים, ולא "בחצר קדשך" - בעזרה, ובפרט שקודם לכן אומרים בלשון יחיד, "לדביר ביתך". היכלך. . . מקדשך", וכאן משנים לומר בלשון רבים.

ולפי משנת"ל שהדלקת הנרות היתה להלל והודי', ליתא לקושיא מעיקרא, כיון שהדלקת נרות אלו היתה לא (רק) בחצר המקדש (בעזרה), אלא גם בעזרת נשים וסביבות המקדש בכלל.

ולפי ביאור זה ימצא, שהתיבות "והדליקו נרות בחצרות קדשך" אינם בהמשך להא ד"פינו . . . וטיהרו", אלא הוא נמשך על שלאחריו - "להודות ולהלל לשמך הגדול".

והיינו, שהכוונה בהדלקת הנרות "בחצרות קדשך" (וכן בהא ד"קבעו שמונת ימי חנוכה אלו") היא בכדי "להודות ולהלל לשמך הגדול".

מה בין "נס", "פלא" ו"תשועה"?

בנוסח "הנרות הללו" אנו אומרים "הנרות הללו כו' על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות כו' להודות ולהלל כו' על נסין ועל נפלאותיך ועל ישועותיך" (כ"ה בסידור הרב ובעוד סידורים, ובמק"א הוא בשינוי הסדר).

וצ"ל טעם החילוק שבתחילה הסדר הוא: תשועות, נסים, נפלאות. ובסופו: נסין, נפלאותיך וישועותיך.

ויובן זה בהקדים החילוק בין "תשועות", "ניסים" ו"נפלאות" בניצחון דחנוכה:

"תשועה" פירושו ניצחון בקרב שבו שני הצדדים הם שקולים, וההכרעה לטובת צד אחד מגיעה מהקב"ה. ניצחון כזה יכול להיראות

הדלקת נרות - "בחצרות קדשך"!!

בנוגע לתיבות "והדליקו נרות בחצרות קדשך" שאומרים בסיום תפלת "ועל הנסים" ידועה השאלה, הרי מקום המנורה הוא בפנים המקדש - בהיכל, וכיצד זה הדליקו את המנורה "בחצרות קדשך"!!

והנה, בחתם סופר כתב לתרץ (בדרשות שלו סז, א) דאליבא דהלכתא אין כל פגם בזה, וכפסק דין הרמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז) ש"אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן". ולפי שהיוונים טמאו את ההיכל ומילאוהו בגילולים, הרי עד שפינו את ההיכל הדליקו את המנורה "בחצרות קדשך" - בעזרה.

אבל לכאורה צ"ע בתירוצו: ראשית, מן הלשון "באו . . . ופנו את ההיכל וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות כו'", מוכח להדיא שהדלקת הנרות היתה לאחר ששכבר טיהרו את ההיכל ופינוהו מהגילולים. ועוד, דהרי בפשטות, הגילולים שהניחו היוונים לא היו רק בהיכל אלא בכל המקדש כולו, כולל גם העזרה (וכדמוכח מנוסח "ועל הנסים" גופא: "וטהרו את מקדשך" סתם). וא"כ, מהיכא תיתי למימר שפינו את העזרה עוד קודם שפינו את ההיכל (שלכן הדליקו את המנורה בעזרה, ולא בהיכל)?

אלא הנראה לומר בזה בפשטות:

מצינו אשר ע"י נרות בא לידי ביטוי ענין השבח וההילול לה', וכדברי הפסוק (ישעי' כד, טו) "באורים כבדו ה'", ואף להלכה הובא כן (סתר"י ס"ד) בנוגע לנרות בית הכנסת. וכפי שמצינו בבית המקדש, שבשמחת בית השואבה נהגו להדליק מנורות של זהב, מצד השמחה הגדולה שהיתה אז.

אשר לפי-זה י"ל, שהכוונה ב"הדליקו נרות בחצרות קדשך" היא (לא לנרות המנורה, אלא) לנרות אחרים, שהדליקו אותם בתור הילול

ברין "מהדרין מן המהדרין"

רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ב: כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. מצותה שיהי' כל בית ובית מדליק נר אחד כו', והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד.

ויש לעיין בהאי דינא, שהרי מעיקר הדין "מצותה כו' מדליק נר אחד" ובזה יצא כבר י"ח, וא"כ מה גדר הנרות שהוסיף להידורא, האם נימא דהנרות הנוספים נעשו חפצא של מצוה, ומעצם מצוות נ"ח, או דמכיון דהוי רק להידורא, ה"ה נרות של רשות לבד (ראה בב"ז לשון הרמ"א בד"מ ס' תרעד (מהג"מ), ולאידך לשונו בהגהה בס' תרעד ס"א, ביאורי הגר"א סתרע"ו ס"ה).

והנפק"מ בין אופנים אלו, כשהביאו לו את הנרות הנוספים אחרי שכבר בירך על נר אחד, דאי אמרינן דהנרות הנוספים הם מעצם מצות נ"ח, ה"ה צריך לברך גם על הנרות הנוספים (עיין ל' הארחות חיים שהובא בב"י ס' תערב, אלי' רבה ס' תרעב סק"ו. ועוד), ואי אמרינן דהם נרות של רשות אין לברך עליהם (עיין מחה"ש ר"ס תרעו. ועוד).

והנראה לומר בזה, ע"פ מה דאי' בשבת (כא, ב): ת"ר, מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין, נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים, יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך. וב"ה אומרים, יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. . פליגי בה תרי אמוראי. . חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין.

ונראה דחקירה הנ"ל בגדרם של נרות הנוספים תלוי' בפלוגתת האמוראים אי טעמא דב"ה הוא כנגד ימים היוצאים או מדינא דמעלין בקדש.

דהנה אי נימא דטעמא דב"ה הוא מדינא דמעלין בקדש, פשוט הוא דאין על הנרות

טבעי, משום שסיכויי הניצחון הם שווים בדרך הטבע. ניצחון הראשון דהחשמונאים היה במודיעין עירם. היוונים רצו להקריב דבר-אחר, והחשמונאים גברו ונצחום. אך כיוון שהייתה זו עירם של החשמונאים וצבאם היה מרובה, נקרא ניצחון זה "ישועה". ובהיותו ראשון בסדר המאורעות, נקבע ראשון בנוסח "הנרות הללו" - "על התשועות".

"נ"ס" משמעו אירוע של הצלה למעלה מהטבע. ולדוגמא, כאשר צד החלש מנצח מנגד החזק ממנו בהרבה - הרי זה נס, משום שעל-פי כללי הטבע, אין לו כל סיכוי לנצח. הניצחון הבא של החשמונאים היה במלחמתם נגד צבא היוונים ששלח אנטיוכוס. הללו היו "רבים" ו"גיבורים", ובדרך נס שלמעלה מהטבע ניצחו החשמונאים. ועל כן "ועל הניסים" נאמר שני בסדר ד"הנרות הללו".

"נפלאות" הם אירועים שמעוררים פליאה. משום שמחד, אין אלו ניסים חד-משמעיים כי אפשר לשייכם להנהגת הטבע, ומאידך ניכר בקיומם שאין זה ע"פ ההנהגה הרגילה של העולם.

המאורע האחרון במלחמת המכבים היה מציאת פך השמן החתום בביהמ"ק. דבר זה היה פלא: מחד - מציאותו של פך שמן חתום אינה נס, אך מאידך - זה שלא נטמא כשאר השמינים, מעורר השתאות ומעיד שאי"ז לפי הנהגת הטבע הרגיל.

על פלא זה נקבע לומר "ועל הנפלאות", ובהיותו אחרון - הוא גם נאמר בסוף הסדר: "על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות".

מאידך, כשאומרים ב"הנרות הללו" בפעם השני' "להודות ולהלל... על נסין ועל נפלאותיך ועל ישועותיך", הסדר הוא לפי דרגת היציאה מגדר הטבע, ואזי הסדר הוא: ניסים, נפלאות ותשועות.

